

ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ТУРИЗМУ

За сучасних умов розвитку інформаційного суспільства мова, що його обслуговує, стала більш багатою, поліфункціональною. У зв'язку з цим уміння вести гармонійний діалог у професійній діяльності й досягати успіху в комунікації розглядаються як найважливіші складові професійної компетентності в різних галузях діяльності людини, адже за всієї предметної ерудції нестача професійно-мовленнєвих навичок може стати причиною серйозних професійних помилок, нещадь, навіть чинником тривалого особистого недооцінювання.

Отже, високій рівень володіння професійним мовленням стає обов'язковою умовою професійної компетентності кожного фахівця.

Проблемі формування професійного функціонального мовлення як важливого напрямку професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти присвячено праці Г.Бодаренко, Л.Златів, Н.Костриці, Л.Любашенко, Т.Окуєвич, М.Пентлюк, Т.Сим. Психолого-педагогічні аспекти формування професійного мовлення висвітлено в працях В.Артемова, І.Заянова, В.Кан-Калика, В.Сластьонія, З.Смєлкової, В.Шадрікова та ін.

Провідними у визначенні характеристик і взаємодії різних компонентів професійного мовлення стали погляди Л.Віготьовського, І.Зайнова, О.Леонт'єва, Л.Нечепоренко, Г.Сагає, Н.Тарасевич та ін., що вказують на об'єктивну потребу й необхідність формування цього важливого компонента професійної діяльності.

Мовленнєві вміння майбутнього спеціаліста як об'єктивної ознаки його готовності до професійної діяльності було піддано всебічному аналізу в дослідженнях Ш.Амошавшвілі, Н.Бабич, Н.Головань, Л.Зінченко, О.Горського, Н.Жигилі, О.Іванової, К.Левітана та ін., де було визначено специфіку мовленнєвих умов як прояву професіоналізму, структуру і зміст комунікативності, у якій мовлення виступало домінуючим компонентом; було запропоновано методи керування процесом формування мовленнєвих умов в системі навчання студентів філологічних та педологічних спеціальностей.

Водночас доцільно зауважити, що незважаючи на чималі інтереси дослідників до окресленої проблеми, окремі її аспекти залишаються маловивченими й досить актуальними, зокрема стосовно професійної підготовки менеджерів туризму. Відтак, у межах дослідження проблеми формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів туризму *маємо на меті* визначити структурні складові зазначеної компетентності, що є необхідними в галузі професійної діяльності.

Потреба створення якісної та кількісної характеристики випускника вищої школи в термінах компетентності пішлою – це глобальна вимога часу, що виражає й Болонський процес. Визначення загальних та спеціальних компетентностей випускників освітніх закладів надає можливість для розуміння змісту кваліфікації та ступеня освіти у міждержавній взаємодії. Відтак компетентнісна освіта – проблема надзвичайно актуальна для теорії й практики вищої школи.

На сьогодні в європейському освітньому співтоваристві та педагогічній науці не існує єдиної точки розуміння та визначення сутності поняття "компетентність" і "компетентності". Найчастіше поняття "компетентність" використовують для опису кінцевого результату навчання, тобто це знання, уміння та набуті досвід діяльності, а "компетентність" – в значенні "знаю, як...", тобто знання й уміння в певній галузі людської діяльності.

Компетентність з латинської перекладається як здібний, здатний, такий, що відповідає певним параметрам. У професіології як напрямі педагогіки компетентність визначають як глибоке знання сутності професійної діяльності, способів і засобів досягнення окреслених цілей, а також наявність відповідного обсягу знань й уміння актуалізувати їх упродовж реалізації своїх професійних функцій (Е.Зєр, А.Павлова, Н.Садюкова, 2004).

Розглядаючи проблеми модернізації освіти й визначаючи вимоги до випускників ВНЗ, науовці широко використовують термін "професійна компетентність" як готовність фахівця приймати ефективні рішення для здійснення професійної діяльності. О.Бєлкін (1993) запропонував таке визначення професійної компетентності: "сукупність професійних та особистісних якостей, що забезпечують ефективну реалізацію компетентностей, необхідних для здійснення професійної діяльності".

Отже, професійна компетентність реалізується через професійні компетентності. На думку І.Кузьміна, професійна компетентність повинна спиратися як інтегральна характеристика особистості, ключове поняття для характеристики діяльності, що дозволяє фахівцю найпродуктивніше реалізувати себе в конкретних видах трудової діяльності, забезпечуючи стійкий ефективний характер праці, визначаючи потребу й здатність постійного саморуку, саморозвитку, самостворення особи [2]. Відтак зміст і структура професійних компетентностей визначається змістом і структурою професійної діяльності фахівця.

Вимоги до професійно-особистісних компетентностей, що повинні бути сформовані в сучасних спеціалістів різних галузей, у зв'язку зі вступом до Болонського процесу широко аналізуються на різних рівнях.

І.Зайнова, класифікуючи професійні компетентності, поділяє їх на такі: 1) прості, що формуються на основі знань, умов, здібностей і виявляються в певних видах діяльності, та 2) ключові компетентності, що виявляються в усіх видах діяльності, в усіх стосунках зі світом і відображають духовній світ саме діяльності особистості [1].

Особистісні якості менеджера визначили та описали П.Керженева.

О.Омарова, В.Рубашкіна, О.Філіпова, Д.Подюва, В.Черевко та ін. Дослідники окреслили такі особистісні якості, що забезпечують максимальну професійну реалізацію менеджера: впевненість, емоційна стабільність, креативність, амбіційність, підриманість, комунікабельність.

Д.Подюва (2003) визначила ключові компетенції менеджерів ХХІ століття, серед яких, такі: 1) стратегічні, 2) соціальні, 3) функціональні, 4) управлінські, 5) професійні.

В.Черевко (1999) стверджує, що професія менеджера вимагає послання загальної та професійної компетентності, що потребує формування особистісно-професійної комунікативної компетентності: розуміння комунікативної ситуації, уміння реалізувати комунікативні дії в поведінці, врахування досвіду попереднього зв'язку, усвідомлення себе в професійно-значущій ситуації, оволодіння індивідуальними прийомами ділового спілкування в професійній ситуації.

На думку Л.Мацько (2001), у формуванні фахівця особливою увагу необхідно приділити вирішенню проблеми розвитку професійно-мовленнєвої компетентності, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися не тільки на виробничій, а й у безпосередніх ділових контактах з колегами. Найвищим рівнем формування особистості й виявом її мовної культури вважається "рівень володіння фаховою метою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстоворення) та рівень мовного іміджу соціальних ролей (політика, державного діяча, керівника, ученого та ін.)".

У сучасній науці виокремлюють такі компетенції в галузі спілкування:

- мовленнєва компетентність – оволодіння усіма видами мовленнєвої діяльності й основами культури усного та писемного мовлення, базовими вміннями та навиками використання мови в життєво важливих для даної особистості ситуаціях спілкування;
- мовна компетентність – оволодіння основами науки про мову, основними вміннями та навиками аналізу явищ і фактів мови, формування й удосконалення здібностей до використання слів, їх форм і синтаксичних структур відповідно до норм літературної мови, використання синонімічних ресурсів мови. Мовна компетентність означає сформованість фонетичних, граматикичних, лексичних знань та навичок оперування ними;
- соціокультурна компетентність – оволодіння одиницями мови з національно-культурним компонентом значення й відповідним мовним етикетом.

Зазначені компетентності забезпечують людську здатність до використання мови як засобу спілкування в різних сферах та ситуаціях.

Професійна діяльність менеджера туризму здійснюється не лише різнюю, а й почасти декількома іноземними мовами. Застосування терміну *компетентія* до вивчення іноземної мови, що характеризує певний рівень володіння мовою, літвіводикути до мовної та мовленнєвої компетентності дозволять це й комунікативну. Компетентний з іноземної мови (за М.Хомським: той, що розмовляє / той, що слухає) повинен: а) створювати речення / розуміти мову; б) мати судження про сказане, тобто вбачати формальний збіг / різницю у значеннях двохречень.

Вітнізна літвіводикутика оперує такими поняттями, як мовленнєва й комунікативна компетентність, часто не розмежовуючи їх, оскільки мовленнєва компетентність включає чотири види комунікації: аудіованню, говоріння, читання й письмо. Відтак мовленнєва компетентність входить до складу комунікативної й означає володіння способами формування й формулювання думок за допомогою мови й вміння користуватися такими способами у процесі сприйняття та породження мовлення [5, 275].

Володіння комунікативною компетентністю означає в умовах прямого чи опосередкованого контакту успішно вирішувати задачі взаєморозуміння й взаємодії з носіями іноземної мови, якою спілкуються відповідно до норм та традицій культури цієї мови.

В основі формування комунікативної компетентності майбутніх менеджерів туризму лежить мовленнєва діяльність, що постає одночасно метою, змістом, формою й засобом навчання. Вона має певну структуру, до якої входить такі компоненти усного мовлення, як ситуація, роль, позиція, спільнота, вид і сфера професійно зорієнтованої комунікації. Така мовленнєва діяльність окреслює й кінцевий результат навчання – сформовану професійно-мовленнєву компетентність.

Під професійно-мовленнєвою компетентністю менеджера туризму розуміємо таку ключову компетенцію, яка забезпечує вміння адекватно, доречно й практично користуватися мовою в конкретних професійно-комунікативних ситуаціях відповідно до функціональних обов'язків. Основними функціями менеджерської діяльності є управлінська та комунікативна, що реалізуються з урахуванням особистісного стану мовця та національно-культурних традицій, правил мовного етикету в таких видах професійної мовленнєвої діяльності, як говоріння, слухання, письмо й читання.

Успіх майбутнього менеджера туризму повною мірою залежить від рівня його професійної підготовки.

До основних понять, що визначають мету й результат професійної освіти, належать компетентність (І.Батракова, В.Вороночева, В.Гайворонська); майстерність (Н.Абішкіна, І.Зєзюв, В.Орлов, В.Сластьонія); освіченість (О.Куляницька, Н.Радюнова); особистісні характеристики готовності до професійної діяльності (Р.Гуревич, С.Луцьк, О.Петров, М.Сєтєв) і професіоналізм (Я.Кміт, В.Михайловський, П.Корчємний, Н.Ничалю).

Професійна майстерність передбачає здатність ефективно здійснювати відповідну діяльність і забезпечувати взаємозв'язком між професією важливими знаннями й досвідом менеджера, набутими управлінськими й творчими здібностями, а також характеризуються такими якостями особистості як комунікативність, кмітливість, креативність, уміння вести діалог з партнерами, дотримуватись норм культурної, ділової та мовної етики.

Варто зазначити також, що результатом професійної підготовки, паралельно з якою відбувається формування професійно-мовленнєвої компетентності, є становлення особистісних якостей професіонала.

Науковці так розкривають поняття "професіоналізм":

- це міра та ступінь досконалості, якою досягає людина в процесі своєї діяльності, коли піднімається на вищу сходинку майстерності, стає авторитетом, майстром у своєму роді заняття (В.Білопецький, Л.Павлова, 2004);
- це результат організаційної управлінської діяльності, що передбачає формування особистості, спроможної продуктивно, компетентно вирішувати соціальні, професійні й особистісні завдання (Л.Троєльникова, 2001);
- особливий тип поведінки, властивий людині, яка займається тією чи іншою справою (І.Саєва, 2004);
- це інтегральна характеристика людини, що передбачає наявність високого рівня здійснення її професійної діяльності та життєву зрілість її особистості (Психологічний словник, 2003);
- інтегральна властивість, якість особистості, що формуються у процесі певної діяльності (Орбан-Лємбрик, 2003).

Отже, професіоналізм фахівців у галузі туризму є якістю, результатом діяльності особистості, активною складовою спілкування, що допомагає взаємопізнанню, розвитку взаєморозуміння та встановленню культурно-економічних зв'язків між народами.

Для досягнення професіоналізму в професійно-мовленнєвій діяльності менеджера туризму необхідно упродовж навчання у ВНЗ формувати професійно важливі якості особистості.

Щоб встановити взаємозв'язок між професіоналізмом і професійно важливими якостями особистості, розкриємо сутність поняття "особистість".

За В.Рибалкою, особистість – це суб'єкт свідомої продуктивної діяльності й суспільної поведінки, індивід з соціально-умовленою системою психічних властивостей, що формуються, виявляються в діяльності й спілкуванні та опосередковують, регулюють взаємини людини з навколишнім світом. Як стверджує дослідник, в основі синтезу психічної структури особистості обов'язковими є три взаємопов'язані виміри: 1) "вертикальний" (соціально-психологічно-дуальний) з характерними йому підструктурами особистості; 2) "горизонтальний" (динамічний), що диференціюється на відповідні складові діяльності та поведінки; 3) "часовий", або "вживий" (генетичний), що характеризує рівень розвитку якостей індивіда, його здатність і здібності на певному віковому етапі становлення особистості [4, 25].

Таким чином, розвиток особистості майбутнього фахівця та формування його психічної готовності до професійної діяльності передбачає її становлення професіонала.

Щоб зрозуміти, яким чином особистісні якості впливають на становлення професіонала, необхідно уявити структуру особистості.

На думку К.Платонова (1986), динамічна функціональна структура особистості складається з чотирьох підструктур: 1) соціально-умовленої, що визначає спрямованість особистості (переконання, світогляд, ідеали, прагнення, інтереси); 2) підструктури досвіду, що охоплює знання, вміння, навички, звички, здобуті й набуті внаслідок навчання (гут впливають і вроджені задачки, що виявляється в здібностях і професійних можливостях); 3) підструктури психічних процесів, або функціональних особистості особистості; 4) підструктури біопсихічних властивостей, що визначають темперамент, статеві й вікові особливості.

Проаналізувавши запропоновану структуру моделі особистості, можна дійти висновку, що важну з підструктур формують через наступні впливи: спрямованість – через виховання, досвід – через навчання й практичну діяльність, психічні процеси – через вправляння, біопсихічні властивості – через тренування.

Отже, особистісні якості працівника значно впливають на процес і результати професійної діяльності, а з іншого боку, саме формування людської особистості значною мірою відбувається в процесі професійної діяльності та під її впливом.

Підтвердженням цього висновку є дослідження, здійснені Л.Корнєвою, С.Філосовою, Б.Ананьєвим, завдяки чому було встановлено, що сформовані професійно важливі якості особистості можуть значно впливати на:

- успішність, надійність та інші об'єктивні показники професійної діяльності. Така закономірність є справедливою для найрізноманітніших видів діяльності типу "людина-людина";
- швидкість набуття професійної майстерності і якості підготовки;
- задоволеність працею;
- потенціал оптимальної професійної діяльності [3, 220].

Спрямованість особистості, що виявляється у вигляді її переконань, світогляду, ідеалів, прагнень, інтересу, можна окреслити як оцінювану до повальної професійної діяльності.

Визначною сукупністю мотивів професійної діяльності майбутніх менеджерів туризму. Для цього розглянемо базовий компонент мотивації діяльності людини як підгрунту для формування мотиваційної сфери майбутніх фахівців.

О.Леонт'єв (1971) визначив такі види безумовно-рефлексивних мотивів діяльності людини: дослідницький (орієнтувальний), інстинктивний, інстинкт наслідування (імітації), інстинкт домінування та ієрархії, інстинкт безпеки та виживання. Перші три види базових мотивів визначають групу професійно-пізнавальних мотивів, четвертий вид – соціальних мотивів, п'ятий вид – біологічних мотивів. Для професійної підготовки майбутніх фахівців основу роль відіграють професійно-пізнавальні та соціальні мотиви.

Таким чином, рівень професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів туризму безпосередньо визначає й рівень їхнього професіоналізму, а показниками сформованості професійно-мовленнєвої компетентності є:

- наявність теоретичних знань щодо основних функціональних обов'язків менеджера туризму в управлінській та комунікативній діяльності;
- володіння фаховою метою (терміносистемами, фразеологією, композиційно-жанровими формами текстоворення);
- уміння адекватно, доречно й практично користуватися мовою в конкретних професійно-комунікативних ситуаціях відповідно до функціональних обов'язків з урахуванням таких компонентів усного мовлення, як ситуація, роль, позиція, спільнота, вид і сфера професійно зорієнтованої комунікації та особистісного стану мовця та національно-культурних традицій, правил мовного етикету в таких видах професійної мовленнєвої діяльності, як говоріння, слухання, письмо й читання ;
- володіння такими професійними якостями особистості як комунікативність, кмітливість, креативність, уміння вести діалог з партнерами, дотримуватись норм культурної, ділової та мовної етики;
- сформованість позитивних базових мотивів до наступної професійної діяльності.

Професійна діяльність, що виражається якісним рівнем мовленнєвої діяльності, визначає загальний високий рівень сформованості професіонала. Перспективи подальшого дослідження орієнтують на створення моделі формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів туризму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайнова І.А. Ключові компетентності как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зайнова. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 310с.
2. Кузьмина Л.В. Професіоналізм особистості викладача та майстра виробничого навчання / Л.В. Кузьміна. – М., 1990. – 225с.
3. Погріба В.Л. Соціологія професіоналізму: монографія / В.Л. Погріба. – К.: Алєра: КНТ: ЦУЛ, 2008. – 336с.
4. Рибалка В.В. Особистісні підходи у професійному навчанні старшокласників: моногр. / В.В. Рибалка; [за ред. Г.О. Балла]. – К.: ІІППО АПН України, 1998. – 160 с.
5. Щукин А.Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А.Н. Щукин. – М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746 с.

Подано до реакції 19.05.10

РЕЗЮМЕ

Орієнтуючись на теоретичні надбання психологів та педагогів, визначено структурні компоненти професійно-мовленнєвої компетентності, що є необхідними в професійній діяльності менеджерів туризму й можуть вжити за показники їхнього професіоналізму.

Ключові слова: професіоналізм, професійно-мовленнєва компетентність, показники професіоналізму менеджерів туризму.

М.М. Черня
ПРОФЕСІОНАЛЬНО-РЕЧЕВА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК КРИТЕРІЙ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ БУДУЩОГО МЕНЕДЖЕРА ТУРИЗМА

РЕЗЮМЕ

Орієнтуючись на теоретичні дослідження психологів та педагогів, визначено структурні компоненти професіонально-речевої компетентності, которые могут служить показателями професіоналізму менеджерів туризму.

Ключевые слова: професіоналізм, професіонально-речева компетентність, показатели професіоналізму менеджерів туризму.

М.М. Черня
PROFESIONAL SPEECH COMPETENCE AS A CRITERION OF PROFESSIONALISM OF FUTURE TOURISM MANAGER

SUMMARY

Focusing on theoretical heritage of psychologists and pedagogues there are ascertained some structural components of professional speech competence that are necessary in professional activity of tourism managers and can be considered indices of their professionalism.

Keywords: professionalism, professional speech competence, indices of tourism managers' professionalism.
